

642026

h o m e l a n d s

R d o m

Z v i

E i n

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

Glavni urednici / Editors-in-Chief
Kristina Toplak, Marijanca Ajša Vižintin

Odgovorna urednica / Editor-in-Charge
Marina Lukšič Hacin

Tehnični urednik / Technical Editor
Tadej Turnšek

Mednarodni uredniški odbor / International Editorial Board
Synnove Bendixsen, Ulf Brunnbauer, Aleš Bučar Ručman, Martin Butler, Daniela I. Caglioti,
Jasna Čapo, Donna Gabaccia, Jure Gombač, Ketil Fred Hansen, Damir Josipovič,
Aleksej Kalc, Jernej Mlekuž, Claudia Morsut, Ikhlas Nouh Osman, Nils Olav Østrem,
Lydia Potts, Maya Povrzanović Frykman, Francesco Della Puppa, Jaka Repič,
Rudi Rizman, Matteo Sanfilippo, Annemarie Steidl, Urška Strle, Adam Walaszek,
Rolf Wörsdörfer, Simona Zavratnik, Janja Žitnik Serafin

Lektoriranje in korektura / Copyediting and proofreading
Jana Renée Wilcoxon (angleški jezik / English)
Tadej Turnšek (slovenski jezik / Slovenian)

Oblikovanje / Design
Anja Žabkar

Prelom / Typesetting
Inadvertising d. o. o.

Založila / Published by
ZRC SAZU, Založba ZRC

Izdal / Issued by
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije /
ZRC SAZU, Slovenian Migration Institute, Založba ZRC

Tisk / Printed by
CICERO, Begunje, d.o.o.

Naklada / Printum
100

Naslov uredništva / Editorial Office Address
INŠTITUT ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO IN MIGRACIJE ZRC SAZU
p. p. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija
Tel.: +386 (0)1 4706 485; Fax +386 (0)1 4257 802
E-naslov / E-mail: dd-th@zrc-sazu.si
Spletna stran / Website: <https://ojs.zrc-sazu.si/twohomelands>

Revija izhaja s pomočjo Javne agencije za
znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije in Urada Vlade Republike Slovenije
za Slovence v zamejstvu in po svetu /
Financial support: Slovenian Research and Innovation Agency and
Government Office for Slovenians Abroad

ALTERNACIJA KODOV V PROZNIH DELIH GORANA VOJNOVIĆA

Mateja Curk¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Alternacija kodov v proznih delih Gorana Vojnovića

Avtorica v prispevku analizira izbor proznih del Gorana Vojnovića, enega izmed avtorjev mlajše generacije, ki piše v več jezikovnih kodih. Intimne zgodbe o življenju potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije pripovedujeta Marko Đorđić in Vladan Borojević – dvojezična protagonista del *Čefurji raus!* in *Jugoslavija, moja dežela*. S primeri alternacije kodov v različnih govornih položajih avtorica ponazori na specifičen način ustvarjen jezik skupnosti priseljencev in njihovih potomcev. Ob primerih rabe različnih jezikovnih kodov raziskuje ideološke funkcije jezika in literarizacije različnih pojavnih oblik večjezičnosti.

KLJUČNE BESEDE: literarni diskurz, večjezičnost, migrantska skupnost, diskurz nostalgije, diskurz subkulture

ABSTRACT

Code Alternation in Goran Vojnović's Prose Texts

This article analyzes selected prose by Goran Vojnović, a younger-generation author who writes in multiple linguistic codes. Marko Đorđić and Vladan Borojević, the bilingual protagonists of *Čefurji raus!* (*Southern Scum, Go Home!*) and *Jugoslavija, moja dežela* (*Yugoslavia, My Fatherland*), tell intimate stories about the lives of the descendants of immigrants from the former Yugoslavia. Through examples of code alternation in different speech situations, the article illustrates the specific literary construction of the language of the immigrant community and its descendants and explores the ideological functions of language and literary representations of various forms of multilingualism.

KEYWORDS: literary discourse, multilingualism, migrant community, discourse of nostalgia, discourse of subculture

¹ dr. znanosti s področja jezikoslovja; mcurk3@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0009-0006-5078-2006>

UVOD

V sodobni literaturi so opazna posamezna besedila, v katerih se poleg slovenskega pojavlja tudi več drugih jezikov z območja nekdanje Jugoslavije. Potem ko so bile sociolingvistične okoliščine jezikov, ki so nastali po razpadu srbohrvaškega jezika in sobivajo v slovenskem prostoru, že raziskane (Požgaj Hadži & Balažic Bulc, 2022), v prispevku raziskujemo, kaj v sodobni literaturi bistveno definira jezik protagonistov, ki pripovedujejo o manjšinski etnični skupnosti, kot se je formirala po priseljevanju iz držav nekdanje Jugoslavije. Ker je jezik temeljni simbol etnične identitete (Balažic Bulc & Požgaj Hadži, 2019, str. 49) in hkrati temeljno sredstvo za pripovedovanje zgodb, je raziskava osredotočena na odkrivanje metapragmatičnega pomena jezikovnih značilnosti besedil.

V prispevku je analiziran jezik proznih del Čefurji raus! (2008) in Jugoslavija, moja dežela (2012), v katerih avtor mlajše generacije Goran Vojnović¹ predstavlja intimne življenjske zgodbe potomcev prve generacije priseljencev, ki so se v Slovenijo priselili iz držav nekdanje Jugoslavije. Pripovedi obeh proznih del na specifičen način zaznamujeta izbira jezika in prisotnost več jezikovnih kodov v literarnih govoricah² dvojezičnih protagonistov mlajše generacije. Poleg slovenskega jezika so namreč v govorici potomcev državljanov nekdanje Jugoslavije, Marka Đorđića in Vladana Borojevića, ter v govoricah drugih literarnih oseb iz Vojnovićevih proznih del različno rabljene leksikalne in skladenjske prvine maternih jezikov priseljencev iz nekdanje Jugoslavije. V analizi literarnih govoric, ki pripovedujejo zgodbe o vsakdanjem življenju skupnosti priseljencev, so ponazorjene specifične značilnosti pojavnih oblik alternacije kodov v literarnem diskurzu ter govorni položaji, v katerih se pojavljajo prvine različnih maternih jezikov z območja nekdanje Jugoslavije (gl. tudi Curk, 2016).

DOSEDANJE RAZISKAVE IN KLJUČNA TEORETSKA IZHODIŠČA

Dosedanje raziskave so »različne pojave soobstoja elementov obeh jezikov v diskurzu dvojezičnih govorcev« (Petrović, 2006, str. 57), kot se pojavljajo tudi v pisanju Gorana Vojnovića, razlagale kot alternacijo kodov. Zato bodo naprej povzeta

1 Poleg omenjenih je Goran Vojnović avtor še dveh romanov, in sicer *Figa* (2016) in *Đorđić se vrača* (2021). Med Vojnovićevimi neliterarnimi deli omenimo zbirko esejev *Zbiralec strahov* (2022), kjer med drugim piše tudi o jeziku: »A v otroštvu se je vse, kar je bilo najbolj moje, nahajalo v nekem drugem jeziku, jeziku mojih staršev, jeziku, ki nima imena. V tem jeziku se je nahajal moj dom, v njem je bila moja družina [...]« (Vojnović, 2022, str. 21). Vojnovićeva dela so predmet več raziskav – tako na primer Balažic Bulc & Požgaj Hadži (2019) na primeru romana *Figa* razpravljata o spopadu identitet v manjšinskih skupnostih.

2 Pojem »literarna govorica« v prispevku označuje jezik pripovedovalcev literarnih zgodb, ki kaže težnjo po avtentičnosti jezika, ki pa ga ne moremo enačiti z vsakdanjim dejansko govornim jezikom, saj je jezik literarnih oseb načrtno ustvarjen v specifičnem literarnem diskurzu s poudarjeno estetsko funkcijo (prim. Skubic Ermenc, 2005).

ključna teoretska izhodišča procesa alternacije kodov, ki se v jezikovnih praksah pojavlja v različnih oblikah.

Glede na to, ali ostajata jezikovna sistema ločena ali sta med seboj prepletena, študije razlikujejo med preklapljanjem kodov, mešanjem kodov in besedilnim izposojanjem (Gumperz, 1982; Pfaff, 1979; gl. tudi Petrović, 2006, str. 81). Odnos med preklapljanjem kodov kot »najpogostejšo strategijo v sporazumevanju dvojezičnih govorcev« (Hamers & Blanc, 1989, str. 148) in drugimi pojavnimi oblikami alternacije kodov je različno opredeljen, zaradi česar je ločevanje med pojavnimi oblikami alternacije kodov pogosto problematično (Petrović, 2006, str. 57). V analizi pojavnih oblik alternacije kodov je v pomoč zlasti terminološki sistem raziskave Tanje Petrović (2006), saj se je nanj mogoče nasloniti pri že omenjenem problemu ločevanja med pojavnimi oblikami alternacije kodov ter pri opredelitvi značilnosti izbire jezika dvojezičnih literarnih oseb. Gre za težave, ki izhajajo iz strukturne podobnosti genetsko sorodnih južnoslovanskih jezikov in iz dejstva, da je pri opredeljevanju rabe kodov in procesov, značilnih za diskurz dvojezičnih govorcev, uporabljanih veliko nasprotujočih si meril (Petrović, 2006, str. 57–62). V zvezi s slednjim je po zgledu terminološkega sistema, ki ga uporablja že Petrović, alternacija kodov razumljena kot »sukcesivna zamenjava delov diskurza znotraj istega dela izjave, stavka ali diskurzivnega segmenta« (Petrović, 2006, str. 62). Poenostavljenost takega terminološkega sistema se kaže v tem, da se tako kot pri analizi diskurza Srbov v Beli krajini (Petrović, 2006) tudi pri analizi kompleksnega jezika dvojezičnih literarnih oseb ne ugotavlja, ali so mešanje kodov, preklapljanje kodov in izposoja enaki ali različni procesi.

Raziskave so že dokazale, da je razmerje med neslovenskim idiomom v literarnih govoricah, njegovo dejansko rabo v večinsko slovenskem jezikovnem okolju ter kompleksno jezikovno situacijo v prostoru nekdanje skupne države zapleteno (Požgaj Hadži & Balažic Bulc, 2022). Tako kot lahko v dejanskih jezikovnih praksah opazujemo spreminjanje vsakdanje rabe nestandardnih idiomov, se tudi govorice priseljencev in njihovih potomcev po priselitvi v drugo jezikovno okolje s časom spreminjajo. Spreminjanje govora priseljencev spodbuja nastajanje govoric, za katere je v večinsko slovenskem jezikovnem okolju značilna raba slovenskega in srbohrvaškega idioma in ki jih ni mogoče enačiti z nobeno od jezikovnih različic, uporabljanih v prostoru nekdanje Jugoslavije. Te govorice v slovenskem jezikovnem okolju predstavljajo eno od pojavnih oblik slovenščine, ki jih je v skladu s prepričanjem o jezikovni heterogenosti toliko, kolikor je govorcev (Pirih Svetina & Ferbežar, 2005). Heterogenost slovenščine dokazuje več raziskav novejšega obdobja, katerih avtorji zagovarjajo stališče, da so

avtentične govorice priseljencev legitimni, čeprav formalno nepriznani dialekti z dolgo tradicijo, podobni danes tako cenjenim narečjem na jezikovno mešanih ozemljih. [...] V takšnih narečjih, ki vsebujejo besedišče in slovnične značilnosti dveh, treh ali več jezikov, so bila napisana nekatera vrhunska dela sodobne svetovne književnosti (žal pa jih stroka večinoma obravnava ločeno od nacionalnih književnosti,

katerih dela so, in še v tem smislu jih pogosto tretira le kot nekakšne eksotične literarne specialitete). (Žitnik Serafin, 2008, str. 146–147)

Da govorice priseljencev na jezikovno mešanih ozemljih nimajo enakega položaja kot narečja, s katerimi jih primerja Žitnik Serafin (2008), pojasnjujeta zgodovinski kontekst in v njem prisotna ideologija jezikovnega nacionalizma. Greenberg (2005) opaza, da je zlasti v obdobju velikih sprememb in pretresov po razpadu Jugoslavije, ko je bilo treba urediti vprašanja, povezana z novonastalim standardnim jezikom, prav atmosfera jezikovnega nacionalizma rušila osnovno funkcijo jezika kot sredstva medsebojnega sporazumevanja. S stališča, da se govorci sicer različnih etničnih pripadnosti med seboj razumejo ne glede na razlike, ki so nastale z ideološkim ločevanjem med srbskim, hrvaškim, bosanskim in črnogorskim jezikom, je ločevanje med temi jeziki problematično, saj bi lahko bile s standardizacijskim postopkom ustvarjene razlike v drugačnih okoliščinah razlike med različicami istega jezika (Požgaj Hadži et al., 2009). Jezik kot sestavni del etnične identitete v nekdanji Jugoslaviji ne more biti interpretiran kot nekaj objektivnega, temveč je bila jezikovna izbira pripadnikov štirih etničnih skupin, ki so v 90. letih 20. stoletja morali izbrati enega od jezikov naslednikov srbohrvaščine, subjektivna, politično motivirana ter v zelo majhni meri povezana s tem, ali so jeziki štirih etničnih skupin dovolj posebni ali pa gre za različice enega jezika (Greenberg, 2005).

Oris političnih in drugih zunajjezikovnih dejavnikov utemeljuje strukturno podobnost genetsko sorodnih južnoslovanskih idiomov, zaradi katere ločevanje med različnimi jeziki, narečji in drugimi jezikovnimi različicami, rabljenimi v državah nekdanje Jugoslavije, v raziskavi neslovenskih diskurzivnih praks, ki se pojavljajo v literarnem diskurzu, ni bistvenega pomena. Zato je neslovenski idiom, ki se v analizirani prozi pojavlja v različnih oblikah alternacije kodov, v opravljeni raziskavi imenovan »srbohrvaški idiom«.

METODOLOŠKI PRISTOPI V ANALIZI SPECIFIČNEGA JEZIKA LITERARNEGA DISKURZA

Specifičnost analize Vojnovičevih del *Čefurji raus!* in *Jugoslavija, moja dežela* izhaja iz izbire literarnega diskurza kot predmeta raziskave, saj v njem ni fiktivna le zgodba, ampak je načrtno ustvarjen tudi jezik literarne pripovedi. Predpostavljamo lahko, da gre pri rabi idiomov različnih jezikov za literarizacijo ene od govoric migrant-ske skupnosti, ki v sodobnem času živi na Fužinah, in obenem za kritičen odziv na ideološka prepričanja o literaturi v slovenskem prostoru, ki je pogosto enačena s pisanjem izključno v slovenskem jeziku. Glavni namen prispevka je utemeljiti stališče, da je izbira idiomov različnih jezikov v literarnem diskurzu načrtna. Zato je v raziskavi analiziran metapragmatični pomen idiomov, ki se pojavljajo znotraj literarnega diskurza.

Analiza razmerja med resničnim in literarnim metodološko temelji na raziskavah metapragmatike in na študijah Mihaila M. Bahtina, saj so te temelj večine kasnejših raziskav jezika v literaturi (Lee, 1997). Pomemben premik v Bahtinovem raziskovanju alternacije kodov in različnih oblik dialošnosti pomeni prepričanje, da govor in misli literarnih oseb posreduje pripovedovalec, pri čemer sta pri predstavljanju govoric literarnih oseb »znotraj posameznega konteksta dve govorni središči in dve govorni enotnosti oziroma sloga: slog avtorjeve izjave in slog izjave literarne osebe« (Bahtin, 2007, str. 210–211). Pristop vidika govora, ki je prežet z reflektivnim delovanjem, je bil doslej že uporabljen pri razlagi večjezičnih literarnih praks, ki jim raziskovalci pripisujejo metajezikovno funkcijo (Strutz, 1996; Lucy, 1993a). Vlogo metapragmatične zavesti o tem, da se literarni govorci svoje jezikovne izbire zavedajo kot ene od možnih izbir, je ključno ponazoriti zlasti pri analiziranju reflektivnih zmožnosti jezika samega (Petrović, 2006). Tudi za jezikovno rabo kot načrtno izbiro pri ustvarjanju diskurza literarnih oseb je namreč značilno, da jo interpretirajo sami govorci – na primer, ko sporočajo pripombe o jeziku, ko citirajo izjave drugih oseb ali ko bralca usmerjajo na ustrezno interpretacijo svojih izjav (Verschueren, 2004, str. 53, 57; Lucy, 1993a, str. 11). Stališče, da je v literarna dela vgrajeno tuje gradivo, ki ni zajeto iz avtorjeve domišljije ali družbenih in zgodovinskih dogodkov, temveč je izposojeno iz že narejenih besedil, zagovarja tudi Marko Juvan v sodobni teoriji medbesedilnosti in konceptu citatnosti. Po teh teoretskih razlagah literatura ni samo mimezis zunajliterarne resničnosti, ampak se nanaša na govorjene, zapisane ali natisnjene svetove (Juvan, 2000, str. 240).

Pri ustvarjanju premega govora se alternacija kodov pojavlja pogostejše, kar novejše študije interpretirajo kot mehanizem, pri katerem ima pomembno vlogo jezikovna ideologija (Lee, 1997; Tsitsipis, 1998; Petrović, 2006). Stališče, da je izbira med različnimi kodi »v veliki meri izraz jezikovne ideologije govorca«, je skupno več raziskavam jezika dvojezičnih govorcev (Petrović, 2006, str. 142, 147), katerih avtorji ugotavljajo, da pri »izmenični rabi dveh ali več jezikov pri izjavljanju ali v pogovoru pripovedovalec ne posreduje zgolj citirane izjave, temveč ustvarja celotne dialoge« (Grosjean, 1982, str. 145). Namen pripovedovalca torej ni »natančno ponoviti besede druge osebe«, ampak raziskovalci predlagajo »ideološko razumevanje preklapljanja kodov na ravni segmentov diskurza« (Tsitsipis, 1998, str. 122).

ANALIZA ALTERNACIJE KODOV V RAZLIČNIH GOVORNIH POLOŽAJIH

V primerjavi s specifičnim jezikom Vojnovićevega proznega prvenca *Čefurji raus!* se v njegovem drugem romanu, *Jugoslavija, moja dežela*, fonetično zapisane prvine pogovorne slovenščine in citatno zapisane prvine maternih jezikov iz drugih držav nekdanje Jugoslavije le v posebnih govornih položajih vključujejo v zgodbo o iskanju identitete protagonista iz nacionalno mešane družine, ki jo posebej zaznamuje življenje Vladana Borojevića v različnih kulturnih okoljih na območju nekdanje

Jugoslavije. Zaznamovanost življenjskih zgodb z rabo številnih večjezičnih praks in drugih nestandardnih pojavnih oblik jezika so zlasti v primeru romana *Čefurji raus!* opazili tudi literarni kritiki. Raba več jezikovnih kodov je v literarnih kritikah interpretirana kot bistvena značilnost identitete literarnih govorcev. Povezuje se jo zlasti s pripadnostjo starejši generaciji migrantov iz držav nekdanje Jugoslavije ali mlajši generaciji njihovih potomcev, ki živijo v sodobnih urbanih okoljih. Za prvo generacijo priseljencev je značilno, da večinoma razumejo, a slabše obvladajo jezik novega okolja, saj se v veliki meri gibljejo znotraj skupnosti priseljencev in se tudi v novem okolju lahko sporazumevajo v svojem maternem jeziku. Za razliko od tega živijo njihovi potomci večji del svojega življenja v Sloveniji, so dvojezični in se gibljejo med dvema jezikoma ter kulturama.

Predvsem za protagonista romana *Čefurji raus!*, ki pripada mlajši generaciji potomcev priseljencev, je značilno, da se alternacija kodov v njegovi pripovedi ne pojavlja le na leksikalni ravni, ampak tudi na ravni diskurza. Kompleksno rabo več jezikovnih kodov v pripovedih dvojezičnih potomcev priseljencev literarni kritiki opišejo kot prehajanje iz slovenščine v srbohrvaščino na ravni diskurza (Bogataj, 2006) ali kot prehajanje med različnimi jeziki znotraj stavka ali povedi (Jurca Tadel, 2002) ter jo označujejo z različnimi izrazi – »čefurščina«, »fužinščina« (Kosmos, 2008). V primerjavi s tem je v prispevku uporabljan izraz »literarna govorica« ali »govorica literarnih oseb«, s čimer je poudarjena razlika med resničnimi govoricami migrantskih skupnosti in literaturo. Nestandardne in večjezične prakse v analiziranih govoricah protagonistov so del diskurza s poudarjeno estetsko funkcijo in fiktivnostjo. Kot beremo v nekaterih študijah, je namen uporabe specifičnih jezikovnih značilnosti v proznih besedilih to, da avtorji raziščejo »novo obliko subjektivnosti – tisto, ki jo omogoča pripovedno besedilo« (Lee, 1997, str. 278). »Subjektivni sociolekt« literarnih oseb sodi v »imaginativni diskurz« in ga zaznamujejo značilnosti družbenega profila literarnih oseb, kot so starost, poklic, interesne dejavnosti in ekonomski položaj, pripadnost določeni kulturi oziroma subkulturi ali skupnosti migrantov³ (Skubic Ermenc, 2005).

Opazanja literarnih kritikov, ki so že nakazali specifičnost jezikovnih praks večjezične skupnosti, so podrobneje razčlenjena z analizo implicitnih metapragmatičnih mehanizmov, kot je izbira jezikovnega koda (prim. Verschueren, 2004, str. 68). Razčlemba izbire jezikovnega koda in primerov alternacije med različnimi kodi se osredotoča zlasti na protagonistovo prvoosebno pripoved ter na dialoge mlajše generacije potomcev s priseljenci starejše generacije in z vrstniki, ki so prav tako potomci priseljencev in obvladajo srbohrvaški idiom. Analizirane so različne oblike alternacije kodov, ki se pojavljajo znotraj istega dela izjave, stavka ali diskurzivnega segmenta (Petrović, 2006, str. 136, 142) in so del pripovedi, premega ali odvisnega govora literarnih oseb (prim. Bahtin, 2008). Pozornost vzbujajo tudi izjave drugih

3 Družbeni profil pripovedovalcev izbranih del Gorana Vojnovića je podrobneje obravnavan v prispevku »Dialog sodobnih literarnih ustvarjalcev z večkulturnostjo evropske družbe« (Curk, 2017).

literarnih oseb, ki so del protagonistove pripovedi in niso v vseh primerih zapisane v obliki premega govora. V analizi metapragmatičnih mehanizmov so zato podrobneje raziskane okoliščine alternacije kodov pri:

1) citiranju izjav iz idioma priseljencev, ki se pojavljajo v protagonistovi prvoosebni pripovedi pri čemer je preverjano, s katerimi drugimi metadiskurzivnimi sredstvi je v primerih citiranja izjav dvojezičnih govorcev, ki niso vsi zapisani v obliki premega govora, še zaznamovana sprememba koda;

2) citiranju izjav v obliki premega govora, kjer je izbira koda opazovana v dialogih med priseljenci starejše generacije, v dialogih med literarnimi osebami iz različnih generacij migrantske skupnosti (na primer med starši in otroki) ter v dialogih med najstniškimi potomci priseljencev.

IZBIRA JEZIKOVNEGA KODA KOT SREDSTVO VZPOSTAVLJANJA DRUŽBENIH RAZMERIJ

Primeri citiranja izjav literarnih oseb, ki so navedene v pripovedi protagonistov Vojnovićevih del, kažejo, kako izbira srbohrvaškega koda pri citiranju izjav drugih oseb reflektira značilnosti jezikovne in družbene identitete dvojezičnih govorcev, pa tudi, kako izbira jezikovnega koda reprezentira stik različnih jezikov družbenih okolij (Woolard, 2004). Prehod v govor drugih literarnih oseb je v analiziranem diskurzu zapisan na dva načina – v obliki premega ali pa odvisnega govora – pri čemer je sprememba koda zaznamovana z različnimi metadiskurzivnimi sredstvi. Načini označevanja prehoda v govor drugih literarnih oseb so si podobni ne glede na to, ali so v obliki premega ali odvisnega govora, saj vsa metadiskurzivna sredstva, s katerimi je zaznamovana sprememba koda, omogočijo, da se predstavljena stvar izkusi tako, kot bi se jo neposredno zaznalo (Clark, 1996, po Petrović, 2006, str. 163). Omenjena opažanja so v nadaljnji analizi razložena s pomočjo nekaj primerov, s katerimi so ponazorjene jezikovne značilnosti izbranih Vojnovićevih del.

»Mi smo s Fužin, mi vemo, kje smo. Ne boste nas zajebali, ker imamo konpas!«
 »Kakšen konpas! Kompas budalo!« Dejan je najavljal in mi smo se režali ko prasci in Adi je nadaljeval komad Mitra Mirića. »Mogu samo da nas mrže, oni što nas ne vole!«
 »Vozi Miško za Beograd!« »Može Miško i zatvorenih očiju!« Potem je bilo pa konec zajebancije. (Vojnović, 2008, str. 21–22)

A tistega dne, ko je Mirso stopal na stol pred televizorjem in zbrani množici ves razjarjen tulil, da prihajajo »vremena koja će opametiti i najveće budale«, je oče ves zamišljen hodil svojo pot, ne ozirajoč se niti za trenutek na to, kar se je dogajalo le nekaj metrov stran od njega. (Vojnović, 2012, str. 12)

Sprememba koda se v analiziranem diskurzu pogosto pojavlja v trenutku prehoda v premi govor, ko pripovedovalec pri navajanju izjav drugih literarnih oseb preide v srbohrvaški idiom. V primerih, ko so izjave literarnih oseb citirane v obliki premega govora, se z uporabo narekovajev tudi na ravni zapisa ohranja ločnica med glasom pripovedovalca in glasom drugih literarnih oseb.

Njegov pogled je bil prazen kot pogled slepca, in ko sem stal pred trgovino in opazoval, kako se mi približuje, se je zdelo, da bo šel tudi mimo mene, tako kot je šel mimo množice v samskem domu. »Prošao kao pored turskog groblja,« bi temu rekla teta Enisa. (Vojnović, 2012, str. 13)

Neposrednemu citiranju izjav druge osebe raziskovalci pripisujejo poseben pomen, in ta »znatno prispeva k oblikovanju pomena diskurza, v okviru katerega je predstavljeno citirano gradivo« (Recanti, 2000, str. 186–187). Na podlagi tega se domneva, da namen literarnega govorca, ki posreduje premi govor, ni le poročanje besed drugih literarnih oseb, temveč se v tej diskurzivni obliki kaže ideološka dimenzija premega govora. Podobno Deborah Tannen (2007) meni, da besede in misli literarnih oseb pri poročanju v bistvu niso »posredovane/citirane«, temveč gre za kreativno ustvarjeni diskurz, ki v primeru literarnega diskurza ni spontano oblikovan v trenutku govornega dejanja literarnih oseb, temveč je oblikovan načrtno, zato mu ustreza termin »konstruirani dialog«, uveden v razpravi Deborah Tannen (Petrović, 2006, str. 150). Ideološka dimenzija je prisotna tudi v diskurzivnih oblikah premega govora, pri katerih je citiran del izjave (»male komše«, »pomiješaju kolutovi«), ki se po obsegu sicer razlikuje od citiranja celotne izjave določene literarne osebe (»Neka Janezi idu na kupanje u Luksemburg, ako ne vole Jugoslavije«), a oba povezuje to, da prvoosebni pripovedovalec v določenem segmentu svoje pripovedi citira izjave iste osebe.

Cera nas je, svoje »male komše«, kot nas je klical, zastonj spuščal na večerne projekcije v kino Beograd. Takrat je bila dvorana navadno prazna, saj je vsa Pula vedela, da se Ceri po osmi uri »pomiješaju kolutovi« in vrti filme od sredine ali od konca naprej. A ne glede na vso ljubezen do istrske biske je bil Cera eden najbolj prijaznih ljudi, kar sem jih poznal, in tudi ta dan se je, potem ko je videl, da nobenemu od nas ni niti najmanj jasno, kaj se tu dogaja, takoj obrnil k nam in nam dejal: »Neka Janezi idu na kupanje u Luksemburg, ako ne vole Jugoslavije.« (Vojnović, 2012, str. 11–12)

V primerjavi s tem se v pripovedi protagonistov pojavljajo tudi primeri citiranja drugih literarnih oseb, kjer pa narekovaji niso rabljeni in se citiranje izjave signalizira z glagolsko obliko *kot bi rekel*.

Marina je napedenala hud doručak. Bolestan bi ga jeo, kot bi rekel Radovan. (Vojnović, 2008, str. 90)

Da narediš Center strokovnih, moraš biti genijalac. Ker ni, da bi ti kdo pomagal pa da ti bodo dali čas, da se naučiš pa to. Njim je cilj ubiti u pojam, kot bi rekel Radovan. (Vojnović, 2008, str. 122)

To je ta čefurska mentaliteta. Seljaka iz sela lako, ali selo iz seljaka nikako, kot bi rekel Radovan. (Vojnović, 2008, str. 133)⁴

Kot diskurzivno sredstvo za zaznamovanje spremembe koda so v izpisanih primerih uporabljani glagoli govorjenja, ki stojijo pred citirano izjavo ali so vanjo umeščeni in o citiranem govoru ne povedo nič posebnega. Oblika, ki signalizira citiranje izjave v premem ali odvisnem govoru, je tretjeosebna glagolska oblika *kot bi rekel* (*rekla/rekli*), o kateri pišejo že nekatere druge raziskave (Lucy, 1993b): citirana izjava v kombinaciji z navedenim tujim govorom »v najmanjši meri podaja oceno posredovane izjave in vsebuje več pragmatične teže kot pripovedovalčeva širša izjava v celoti. Z drugimi besedami, celotna izjava pripovedovalca prevzame pragmatično 'barvo' citirane izjave« (Lucy, 1993b, str. 96–97, po Petrović, 2006, str. 156, 162).

Citirano izjavo bi bilo sicer mogoče vključiti v pripoved tudi brez glagola govorjenja, vendar bi bilo v njej izraženo stališče v tem primeru stališče prvoosebne pripovedovalca (Petrović, 2006, str. 158). Z rabo glagola govorjenja pa se doseže, da stališče pripovedovalca do vsebine navedenega tujega govora in njegovega prvotnega govorca v premem govoru ni razvidno. Sprememba koda pri navajanju izjave druge literarne osebe v obliki premega ali odvisnega govora pomeni odmik pripovedovalca od vsebine citirane izjave. Pripovedovalec v teh primerih prenaša izjave maternih govorcev srbohrvaškega jezika, s katerimi je v sorodstvenem odnosu. Mlajši literarni govorec z izbiro jezikovnega koda pri prenašanju izjave običajno starejšega govorca na metajezikovni ravni »zaznamuje in ohranja razmerja moči« med literarnimi govorniki ali pa kaže »afekt in solidarnost« (Verschueren, 2000, str. 176–177). Tako alternacija kodov v dialogih potomcev s starejšo generacijo priseljencev ali s svojimi vrstniki implicitno zaznamuje odnose ter s stališča učinkovitosti sporazumevanja ni nujna, niti ni posledica nepopolne kompetence v enem od idiomov, temveč se uporablja za vzpostavljanje bližine in poudarjanje solidarnosti med dvema posameznikoma, ki se prek rabe jezika identificirata s skupnostjo »čefurjev v Sloveniji« (prim. Petrović, 2006, str. 150–151; Verschueren, 2000).

Izbira jezikovnega koda pri citiranju izjave v srbohrvaškem idiomu zlasti starejšo generacijo priseljencev spominja na okolje, v katerem so odraščali, in obenem ustvarja občutek povezanosti znotraj migrantske skupnosti, ki jo reprezentira obravnavani izbor Vojnovićevih besedil. Kot pripoveduje Marko Đorđić v spodnjem primeru, je ideja solidarnosti prisotna zlasti pri pogovorih starejše generacije priseljencev, ki jih

4 Podobne primere v Markovi govorici najdemo tudi na straneh 13, 56, 137, 143, 144, 146, 166 in 182 (Vojnović, 2008).

raba srbohrvaškega idioma tudi v sodobnem času povezuje v skupnost, ki spominja na jugoslovansko:

Če kdo misli, da je komunizem izumrl, se grdo vara. Radovan ga še vedno fura s temi svojimi Krkovići in Čučići. Pri njih je vse ja tebi ti meni. Ne moreš iti niti v štacuno kupit kruh, da ne reče Radovan: »Čekaj, zvaću ja Čučića, da vidi, jel u pekarni kod Krkovića ostala koja štruca viška!« Za vsak kurac se išče veza, samo se gleda, če je kje kdo na -ić, in potem se gleda, kdo ga pozna, ker če je na -ić, potem je čefur in čefurja valda pozna nek drug čefur. [...] Kaj jaz vem, to je najbrž zato, ker so vsi oni takrat v Jugi prišli v tujo republiko in niso imeli blage veze in so vsi presrani iskali svoje ljudi, da jim kao pomagajo, da se lažje znajdejo, ker niso znali ne jezika ne nič. Ampak po tridesetih letih bi pa lahko kaj na tem svetu naredil brez Krkovića in Čučića, jebo ga Tito, da ga jebo. (Vojnović, 2008, str. 39–40)

Potomci priseljencev se, kot v zgoraj citiranem primeru, distancirajo od nostalgичne težnje starejše generacije po medsebojni solidarnosti, jo problematizirajo z vidika slabe vključenosti priseljencev v slovensko okolje in so kritični do prepričanja o kulturno homogeni družbi. Razvijanje kodov solidarnosti in vzajemne lojalnosti je za mlajše generacije potomcev pomembno zlasti zato, ker omogoča »soobstajanje v harmoniji«, kot so pri analizi povezav med alternacijo kodov in idejo solidarnosti opažale že druge raziskave (Hogan-Brun et al., 2009, str. 2, po Petrović, 2011, str. 53).

Z rabo srbohrvaškega idioma pri navajanju premega in odvisnega govora pripovedovalec prevzame glasove literarnih oseb, ki so te izjave izrekale v izvirnem jezikovnem okolju, in jih vključi v svojo pripoved. Raba srbohrvaškega idioma v izjavah literarnih oseb simbolizira dialog z glasovi iz preteklosti, ki se spominjajo nekdanje jugoslovanske države in kolektivne identitete južnoslovanskih narodov. Interpretirana je lahko kot način razčiščevanja s preteklostjo, ki je posredno zaznamovala tudi protagonistovo zavest, njegovo dožemanje življenjskega okolja, v katerem je kot otrok preživel jugoslovanske vojne ter kot odrasel na kolektivni ravni in skozi literarno ustvarjanje ozavestil svojo eksistenco v sedanjosti. Tako literarni diskurz z zgodbami, literarnimi osebami in perspektivami fikcije individualizira in ponazarja splošnejše probleme in se približuje življenjskemu izkustvu, doživljanju in spominu posameznikov (Juvan, 2000, str. 389).

IZBIRA JEZIKOVNEGA KODA KOT SIMBOLA NOSTALGIJE IN SPOMINOV NA PRETEKLOST

Alternacija kodov se v izrazito kompleksnih oblikah pojavlja v pripovedi Marka Đorđića in v dialogih med različnimi literarnimi govorniki srbohrvaškega idioma. *Čefurji raus!* pripoveduje o vsakdanjem življenju priseljencev v Sloveniji, o njihovih nostalgичnih spominih na preteklost in o migracijah prebivalcev znotraj nekdanjega

jugoslovanskega prostora. Kot kritični komentator dogajanja nastopa protagonist romana. Njegova kritičnost je opazna v primeru predstave o Bosni, ki je za starejšo generacijo nostalgичna podoba domovine, o kateri starejši govorci pripovedujejo svojim potomcem. To protagonist občuti, ko ga oče tja pošlje z vlakom. Na vlaku Marko sreča starejšega gospoda in v pogovoru, ki ga ponazarja spodnji citat iz Vojnovićevega besedila, spoznava, da se lažje poistoveti z identiteto »čefurja v Sloveniji« kot »Janeza v Bosni«.

Fužine so zakon. Jaz ne bi v lajfu hotel živet kje drugje. Če jih primerjaš s to jebeno Bosno, s to krtijo od države, potem so Fužine Hollywood. Največji carji so s Fužin. [...] Probudio se čiča. [...] Kdo bo zdržal v tej Bosni? Ni Bosna za nas čefurje. Biti čefur v Sloveniji, to sem vsaj navajen, biti Janez v Bosni je pa cela nova jeba. (Vojnović, 2008, str. 177)

Čeprav je od staršev in priseljenske skupnosti, ki živi na Fužinah, prevzel dvojezično identiteto, zlasti pa znanje srbohrvaškega idioma, mu je bosanska realnost tuja. Izkaže se, da morajo najprej odpasti vse predstave o Bosni, ki so jih posredovale starejše generacije priseljencev. Kot pripoveduje protagonist Vojnovićevega prvenca (Vojnović, 2008, str. 173), se šele nato lahko oblikuje odnos najstnikov do domovine njihovih staršev.

Bosna je država, v kateri vsi pijejo kapučino, ker nikoli ne veš, ali moraš naročiti kavu, kafu ali kahvu. [...] Bosna je država, iz katere so vsi Bosanci pobegnili, ostali pa so samo Srbi, Hrvati in Muslimani. [...] Bosna je država, v kateri se ljudje z nostalgijo spominjajo vojnih časov, ko so vsaj lahko upali, da bo nekoč boljše. Zdaj vejo, da še dolgo dolgo ne bo. In v to Bosno je mene Radovan poslal. (Vojnović, 2008, str. 173)

Na drugačen način se razmerje do preteklosti staršev vzpostavlja v pripovedi Vladana Borojevića, ki o jugoslovanskem obdobju pripoveduje z retrospektivne preteklosti in premi govor v njej dosledno navaja v srbohrvaškem idiomu. Srbohrvaški idiom se v primerjavi z Vojnovićevim prvcem le redko pojavi v pripovedi Vladana Borojevića, ki je v veliki meri zapisana v slovenščini, kodni preklopi v srbohrvaški idiom pa so značilni za navajanje premega govora ali le posameznih srbohrvaških besed, ki so tako kot dobesedni navedki v narekovajih ali pa so zapisani v kurzivu. Z izbiro idioma, ki je imel dominanten položaj v jugoslovanski državi, se skozi roman razvija diskurz nostalgije o državi, ki je ni pomembno določal le skupni srbohrvaški jezik, ampak med drugim tudi pripadnost jugoslovanski vojski. Tak primer je govor Vladanove matere Duše, ki je bila Slovenka, poročena s srbskim oficirjem Nedeljkom Borojevićem. Njeno izbiro srbohrvaškega idioma v izjavi: »Da ja mogu, otišla bi samo da idem, pa makar i u Ljublanu!« interpretira sin Vladan, ki pove, da se je njegova mati »zavedala, da lahko žena srbskega oficirja moža pričaka le v Srbiji, s tem pa je primorana srbsko stran sprejeti za svojo stran, Srbijo pa za svojo domovino« (Vojnović,

2012, str. 118). V tem načinu dojemanja jugoslovanske realnosti je jasno določena hierarhija, kot je bila značilna za življenje v prostoru, ki so ga pomembno povezovali državna ureditev, vojska, srbohrvaški jezik in politična ideologija.

Retrospektivna zgodba o nekdanji Jugoslaviji in življenju v njej se v Vojnovićevih delih razvija na dva načina: s pripovedovanjem Vladanove zgodbe, ki v veliki meri poteka v slovenskem jeziku, s poudarkom zlasti na razvijanju pripovedi, ter z jezikovno kompleksno literarno govorico potomca priseljencev Marka Đorđića, ki podobe migrantske skupnosti ustvarja na metajezikovni ravni – z izbiro srbohrvaškega idioma pri navajanju premega govora v dialogih med starejšo generacijo priseljencev ter v dialogih med različnimi generacijami maternih govorcev srbohrvaščine.

KOMPLEKSNOST ALTERNACIJE KODOV V NOVONASTALIH GOVORICAH POTOMCEV PRISELJENCEV

Poleg že omenjenih dveh dialoških situacij v dialoge obeh analiziranih Vojnovićevih romanov vstopajo tudi najstniki drug z drugim. Preklapljanje med kodoma je najbolj kompleksno v dialogih mlajše generacije v romanu *Čefurji raus!* in se pojavlja tako na ravni izjave kot tudi na ravni diskurza. Posebej značilna je izbira srbohrvaškega idioma v čustveno intenzivnih pripovednih okoliščinah, ki dvojezične mlajše generacije spodbudijo k oblikovanju pripadnosti »generaciji, navlečeni na idejo Balkana«. To prikazujejo izjave, v katerih najstniki poudarjajo, »da so takšni kot oni od dol«, »da govorijo kot oni od dol«. Z družbenimi in jezikovnimi vzorci, ki so blizu subkulturi, mlajša generacija vzpostavlja svojo identiteto, ki sicer res nastaja na podlagi nostalgичnega spomina njihovih staršev, a se razvija v kontekstu okolja, v katerem živi mlajša generacija potomcev. Odnos najstnikov do življenja, kulture in jezika njihovih staršev je razviden iz odlomka zgodbe Vladana Borojevića, kjer je v ospredju mešana elementov, ki se navezujejo na jugoslovansko okolje in se v življenju potomcev priseljencev povezujejo v novo identiteto:

»I tata bi sinee!« [...] »Daj še enkrat <Aspirina! Daj Seko!« [...] »Tooooo majstoreee! To nam radiiii!« »... pusti srečo, samo sam muškarac ...« niso mogli biti starejši od šestnajst in plesali so nekaj, kar bi verjetno moralo biti podobno kolu. Bilo je očitno, da pripadajo generaciji, navlečeni na idejo Balkana, ki je uspela med seboj pomešati vse, kar se je pomešati dalo. [...] Važno je bilo samo, da so takšni kot oni od dol, da se oblačijo kot oni od dol, da govorijo kot oni od dol in da se zabavajo kot oni od dol. Njim je dol viselo za vojno in vojne zločince, dol jim je viselo za vse na svetu. Samo ožeži. I rokaj. »... vuuče meee, prokleetooo ...« [...] »More marš u pičku materinu!« V trenutku, ko sem izgovoril te besede, se je vse okoli mene ustavilo. Primože sem dal na mute in se odsotno zazrl predse. Bila je Nedeljkova kletvica, ki je zletela iz mojih ust, kot bi on sam spregovoril iz mene. (Vojnović, 2012, str. 146–148)

V izpisanem primeru izstopa preklapljanje med kodoma, ki je najbolj opazno pri navajanju premega govora. Izbira več jezikovnih kodov je poleg vsebine zgodbe in odnosa med literarnimi sogovorci eden od elementov, zaradi katerih dvojezične govorice, odnosi in sistem vrednot v literarnem tekstu učinkujejo pristno. Sprememba jezikovnega koda pri navajanju izjav v obliki premega govora »ponuja drugačen zorni kot in poudarja videnje dogodka s strani govorca« (Vincent & Perrin, 1999, str. 293). Alternacija ob citiranju pa je posledica dejstva, da je odnos med literarnim pripovedovalcem diskurza in tistimi, katerih govor navaja, zaznamovan s spominom na bivanje v skupni državi, skupnimi značilnostmi jezikovne in družbene identitete ter s tem povezanimi pripadnostjo skupnosti migrantov in solidarnostjo (Petrović, 2006).

ZAKLJUČEK

Različne oblike alternacije med slovenskim in srbohrvaškim kodom, ki se v različnih govornih položajih pojavljajo v Vojnovićevih delih *Čefurji raus!* in *Jugoslavija, moja dežela*, zaznamujejo razmerje med jezikom in identiteto v obdobju po razpadu Jugoslavije. Izbira slovenskega ali srbohrvaškega koda je v analiziranih govoricah priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik in mlajše generacije njihovih potomcev najpogostejši implicitni metapragmatični mehanizem.

Znotraj večjezične skupnosti, ki jo sestavljajo različne narodnosti nekdanje jugoslovanske države in ki danes živi na prostoru slovenske države, se z izbiro koda vzpostavljajo različna družbeno-diskurzivna razmerja. Na metapragmatični ravni alternacija med kodoma pri citiranju izjav drugih literarnih oseb v prvoosebni pripovedi nakazuje na občutek solidarnosti in pripadnosti protagonistov migrantski skupnosti. Zlasti v dialogih s prvo generacijo priseljencev je srbohrvaški idiom v premem govoru interpretiran kot sredstvo za izražanje solidarnosti ali poudarjanje bližine oz. povezanosti v odnosih med pripadniki migrantske skupnosti. Občutek povezanosti je posebej izrazit med priseljenci, ki so v novem okolju razvili čut za solidarnost, zlasti med ljudmi z izkušnjo migracije. Ohranjanje solidarnosti tudi v kasnejših obdobjih, ko je življenje v novem okolju že ustaljeno, prvo generacijo priseljencev razlikuje od njihovih potomcev, ki nimajo izkušnje migracije, temveč v slovenskem družbenem prostoru ustvarjajo kulturno in jezikovno večplastno identiteto, kar na jezikovni ravni nakazuje obvladovanje slovenskega jezika ter raznolike oblike alternacije med slovenskim in srbohrvaškim idiomom. Izbira srbohrvaškega idioma pri starejših generacijah zlasti pri citiranju izjav v premem govoru ustvarja poseben diskurz nostalgичnega občutenja pripadnosti okolju, iz katerega so starejše generacije migrirale, mlajši govorci pa z rabo srbohrvaškega idoma v slovenskem jezikovnem okolju oblikujejo specifičen diskurz subkulture. To specifično funkcijo alternacije med slovenskim in srbohrvaškim idiomom potrjuje tudi analiza dialogov med dvojezičnimi najstniki in njihovimi starši.

Primeri intimnih zgodb protagonistov, ki živijo v postjugoslovanskem obdobju, dokazujejo, da so z alternacijo kodov avtentično prikazovani življenje in govorice sodobnih večkulturnih skupnosti priseljencev in njihovih potomcev. Težnja po avtentičnosti in literarizacija različnih oblik večjezičnosti pa nenazadnje pripovedujeta tudi o temeljnih potrebah človeškega bitja: potrebi po tem, da smo lahko to, kar smo, da živimo in izražamo sebe, ter potrebi po pripadnosti družini, skupnosti, kjer smo sprejeti.

ZAHVALE IN DRUGI PODATKI

Avtorica se zahvaljuje anonimnima recenzentoma in urednicama revije. Izvirni prispevek ni bil financiran iz nobenega institucionalnega vira, temveč je nastal kot samostojno raziskovalno delo.

IZJAVA O DOSTOPNOSTI RAZISKOVALNIH PODATKOV

Viri za raziskovalne podatke, ki so uporabljeni v predstavljenem prispevku, so navedeni v seznamu literature, in sicer gre za izbrani prozni deli Gorana Vojnovića. Čeprav prispevek temelji na raziskovalnih podatkih in analizi, ki je bila opravljena v okviru avtoričinega doktorskega dela »Govorice družbenih okolij v sodobni slovenski prozi« (Curk, 2016), prinaša nove ugotovitve in spoznanja, ki jih doktorsko delo ni vključevalo.

VIRI IN LITERATURA

- Bahtin, M. M. (2007). *Problemi poetike Dostojevskega*. Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Bahtin, M. M. (2008). *Marksizem in filozofija jezika*. Studia humanitatis.
- Balažič Bulc, T., & Požgaj Hadži, V. (2019). Sukob identiteta u manjinskim zajednicama: na primerju romana *Figa* Gorana Vojnovića. *Riječ*, 16, 49–68.
- Bogataj, M. (2006). Bluz (na tri gole). *Literatura*, 18(175/176), 164–176.
- Curk, M. (2016). *Govorice družbenih okolij v sodobni slovenski prozi* [doktorska disertacija, Podiplomska šola ZRC SAZU]. ReVIS. <https://revis.openscience.si/lzpisGradiva.php?id=13643>
- Curk, M. (2017). Dialog sodobnih literarnih ustvarjalcev z večkulturnostjo evropske družbe. *Slavistična revija*, 65(3), 487–499.
- Greenberg, R. D. (2005). *Jezik i identitet na Balkanu. Raspad srpsko-hrvatskoga*. Srednja Europa.
- Grosjean, F. (1982). *Life with two languages: An introduction to bilingualism*. Harvard University Press.
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge University Press.
- Hamers, J. F. & Blanc, M. H. A. (1989). *Bilinguality and bilingualism*. Cambridge University Press.
- Jurca Tadel, V. (2002). Andrej Skubic: Fužinski bluz. *Ampak – Mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo*, 3(8/9), 88–89.
- Juvan, M. (2000). *Intertekstualnost*. DZS.
- Kosmos, I. (2008). Medkulturni roman za medkulturno leto 2008. *Literatura*, 20(207/208), 231–237.
- Lee, B. (1997). *Talking heads: Language, metalanguage, and the semiotics of subjectivity*. Duke University Press.
- Lucy, J. A. (1993a). Reflexive language and human disciplines. V J. A. Lucy (ur.), *Reflexive language: Reported speech and metapragmatics* (str. 9–32). Cambridge University Press.
- Lucy, J. A. (1993b). Metapragmatic presentationals: Reporting speech with quotatives in Yucatec Maya. V J. A. Lucy (ur.), *Reflexive language: Reported speech and metapragmatics* (str. 91–126). Cambridge University Press.
- Petrović, T. (2006). *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Petrović, T. (2011). Jeziki in večjezičnosti. V M. Lukšič Hacin, M. Milharčič Hladnik, & M. Sardoč (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 49–57). Založba ZRC; ZRC SAZU.
- Pfaff, C. W. (1979). Constraints on language mixing: Intrasentential code-switching and borrowing in Spanish/English. *Language*, 55(2), 291–318. <https://doi.org/10.2307/412586>

- Pirih Svetina, N., & Ferbežar, I. (2005). Slovenščine tujejezičnih govorcev. *Jezik in slovstvo*, 50(6), 3–15.
- Požgaj Hadži, V., Balažic Bulc, T., & Radovanović, M. (ur.). (2009). *Med politiko in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* [Between politics and reality: The linguistic situation in the new states of the former Yugoslavia]. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Požgaj Hadži, V., & Balažic Bulc, T. (2022). *Formiranje jezika i njegovo rastakanje: od srpskohrvatskoga do hrvatskoga, srpskoga, bosanskoga i crnogorskoga*. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/373/700/8084>
- Recanati, F. (2000). *Oratio obliqua, oratio recta: An essay on metarepresentation*. MIT Press – A Bradford Book.
- Skubic Ermenc, A. (2005). *Obrazi jezika*. Študentska založba.
- Strutz, J. (1996). Istrska polifonija – večjezičnost in literatura. *Annales*, 6(8), 187–196.
- Tannen, D. (2007). *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse* (2. izdaja). Cambridge University Press. (Prva izdaja leta 1989)
- Tsitsipis, L. (1998). *A linguistic anthropology of praxis and language shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in contact*. Oxford University Press.
- Verschueren, J. (2000). *Razumeti pragmatiko*. Založba *cf.
- Verschueren, J. (2004). Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. V A. Jaworski, N. Coupland, D. Galasinski (ur.), *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives* (str. 53–73). Mouton de Gruyter.
- Vincent, D., & Perrin, L. (1999). On the narrative vs. non-narrative functions of reported speech: A socio-pragmatic study. *Journal of Sociolinguistics*, 3(3), 291–313.
- Vojnović, G. (2008). *Čefurji raus!* Študentska založba Beletrina.
- Vojnović, G. (2012). *Jugoslavija, moja dežela*. Študentska založba Beletrina.
- Vojnović, G. (2022). *Zbiralec strahov*. Založba Goga.
- Woolard, K. A. (2004). Codeswitching. V A. Duranti (ur.), *Companion to Linguistic Anthropology* (str. 73–93). Blackwell Publishing.
- Yildiz, Y. (2012). *Beyond the mother tongue: The postmonolingual condition*. Fordham University Press.
- Žitnik Serafin, J. (2008). *Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Založba ZRC, ZRC SAZU.

SUMMARY

CODE ALTERNATION IN GORAN VOJNOVIĆ'S PROSE TEXTS

Mateja Curk

The socio-discursive relations between literary interlocutors are examined from the perspective of the code that the speaker chooses when quoting statements in first-person narrative or direct speech. In the statements of other literary figures quoted in the protagonist's first-person narrative, code alternation at the metapragmatic level suggests a sense of solidarity and belonging to the migrant community. In cases of code alternation in direct speech, the older generations' choice of the Serbo-Croatian idiom creates a specific discourse of nostalgic belonging to the environment from which they migrated. In contrast, younger speakers' choice of the Serbo-Croatian idiom in the Slovene linguistic environment forms a specific subcultural discourse. A review of the analyzed material shows that in dialogues between speakers linked by generational or kinship relations, code alternation occurs in various forms, at several linguistic levels (lexical, syntactic, and discursive), and in unpredictable linguistic contexts. This apparently arbitrary process of code alternation points to the tendency of bilingual literary figures to create authentic speech that, as in real linguistic practices, appears spontaneous and without clearly defined patterns of use for a particular linguistic code.

ČLANKI / ARTICLES

Janja Žitnik Serafin

Uvodnik: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije to jesen praznuje štiridesetletnico priključitve k ZRC SAZU

Urh Šelih

Med odgovornostjo in solidarnostjo: novi solidarnostni mehanizem EU in njegove meje pri prerazporejanju bremen

Alenka Vrbinc, Donna M. T. Cr. Farina, Marjeta Vrbinc

Oglasi v slovarjih za slovenske priseljence v ZDA na začetku 20. stoletja

Mateja Curk

Alternacija kodov v proznih delih Gorana Vojnovića

Urh Frlež

Podoba domovine v delih Franceta Papeža

Maja Ramuš

Ruski general Ivan T. Beljajev v Zelenem peklu

Mojca Vah Jevšnik, Sanja Cukut Krilič

Emerging Diversifications of Labor Migration to Slovenia: From the Western Balkans to Asia

Luděk Jirka

Undesirable Reverse Remittances: The Case of Young Ukrainian Students in Czechia

Juraj Pokos, Rebeka Mesarić Žabčič, Nenad Pokos

The Croatian Population Among the Oldest in the World: Shifts in Age Structure, 1991–2021

Nina Bilokopytova, Karim El Guessab, Volodymyr Bilokopytov

The Phenomenon of "Balkan Islam" as a Factor of Intercultural and Ethno-Social Dialogue

Taqiyeddine Benfifi, Naima Outaleb

Physician Emigration and Globalization: A Market Logic and Political Economy Perspective

KNJIŽNE OCENE / BOOK REVIEWS

Florian Tissot, *Doing Family on the Move: Highly-Skilled Migrants in Switzerland and Germany* (Juan Paulo Gabriel Amurao)

ISSN 0353-6777

9 770353 677013

ISSN 1581-1212

Založba ZRC